

ЕКОНОМІКА

ECONOMICS

Антонюк Оксана, Нянько Людмила. Банківська система України: виклики сьогодення та тенденції розвитку. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації*. 2022. Випуск 3-4. С. 36-43.
DOI: <https://doi.org/10.35774/ibo2022.03-04.036>

УДК 336.71
JEL Classification: E 58, G 21

Антонюк Оксана

к.е.н., доцент кафедри обліку, аудиту та фінансів
Університет економіки і підприємництва
м. Хмельницький, Україна
E-mail: antonuk071984@gmail.com
ORCID: 0009-0002-9134-2956

Нянько Людмила

викладач кафедри обліку, аудиту та фінансів
Університет економіки і підприємництва
м. Хмельницький, Україна
E-mail: nlyudabril1@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0763-487X

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Анотація

Вступ. Вітчизняна економіка вже не перший місяць працює в умовах військового терору і тут важливе значення мають стабільність та прогнозованість функціонування національної банківської системи. Робота в умовах військового стану стала для певною мірою стрес-тестом для українських банків. В умовах сьогодення ефективний процес перевірки надійності банків набуває критичної ваги для фінансової стабільності як бізнесу, та і населення.

Методи. Теоретичною та методологічною основою дослідження є фундаментальні положення загальних економічних теорій, загальних теорій розвитку. Для досягнення поставленої мети в статті, зокрема для визначення напрямків розвитку банківської системи застосовано методи, аналізу, синтезу та узагальнення. Для обґрунтування пропозицій щодо перспектив розвитку банків в умовах військової агресії використано системний метод. Ряди динаміки, середні величини, порівняння, графічний методи використано при проведенні оцінки динаміки кредитів; оцінки величини кредитів, темпів збільшення активів банківської системи та статутного капіталу банків.

Результати. Розглянуто особливості розвитку банківської системи України на сучасному етапі. Визначено вплив військово-політичної кризи на роботу банківського сектору економіки. Оцінено темпи та причини

зростання обсягів активів банківської системи України. Проаналізовано питому вагу банківських активів у ВВП країни за останні п'ять років. Досліджено причини та обсяги зниження статутного капіталу банків. Доведено, що кредитування – це та сфера банківського бізнесу, яка від військової агресії постраждала найбільше. Визначено тенденції розвитку української системи банків в умовах військово-політичної кризи. Оцінено комплекс антикризових заходів, що застосовувалися банківським менеджментом. Здійснена ретроспективна оцінка суб'єктивних та об'єктивних чинників впливу на функціонування банківської системи та окреслено перспективи її розвитку.

Перспективи. Отримані результати дослідження можуть бути використані для подальших наукових розробок щодо відновлення роботи банківської системи України в умовах військової агресії за допомогою державної підтримки кредитних програм для підприємств важливих сфер національної економіки.

Ключові слова: банківська система, управління, комерційний банк, Національний банк України, фінансово-економічна криза, регулятивний капітал, банківський сектор.

Вступ.

У будь-якій державі, незалежно від економічної системи та способу організації суспільних відносин, банківська система відіграє ключову роль, адже являє собою єдину систему, підпорядковану одній головній меті – забезпечувати ефективний обіг фінансових ресурсів у державі. Від того, наскільки раціонально організована банківська система, наскільки вона відповідає економічній політиці держави, етапу розвитку економіки, залежить ефективність руху фінансових ресурсів і, в свою чергу, розвиток економіки [2, с. 85]. Розвинута банківська система є необхідною умовою нормального функціонування економіки, тобто функціонування суб'єктів господарської діяльності та державного бюджету. Лише через досконалу банківську систему можна здійснити реструктуризацію економіки в цілому. Крім того, надійний і розвинений банківський сектор відіграє надзвичайно важливу роль у стабілізації економіки країни.

Разом з тим, вітчизняна економіка вже не перший місяць працює в умовах військового терору і тут важливе значення мають стабільність та прогнозованість функціонування національної банківської системи. Робота в умовах військового стану стала для певною мірою стрес-тестом для українських банків. В умовах сьогодення ефективний процес перевірки надійності банків набуває критичної ваги для фінансової стабільності як бізнесу, та і населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вагомий внесок у розвиток науково-методологічних засад управління банківською діяльністю було здійснено такими зарубіжними дослідниками, як: Ф. Валенсія, Дж. Гарсія, А. Деміргук-Кунт, Е. Детражіа, Дж. Капріо, Т. Леттер, К.-Й. Ліндгрєн, П. Роуз та ін.

Сучасні інструменти управління банківською системою відображено також у наукових працях українських дослідників, зокрема: Т. А. Васильєвої, В. М. Гейця, А. О. Єпіфанова, Ю. О. Заруби, А. Я. Кузнецової, С. В. Леонова, А. М. Мороза, Л. О. Примостки, С. К. Реверчука, І. В. Сала та інших. Багато питань стратегічного та прикладного змісту знайшли відображення в численних працях Г. М. Азаренкової, О. І. Барановського, О. Д. Вовчак, О. М. Колодізева та інших. Разом з тим, незважаючи на численні наукові здобутки, питання функціонування банківської системи в умовах військово-політичної кризи залишається недостатньо дослідженим.

Мета.

Метою даної статті є дослідження сучасного стану та тенденцій розвитку банківської системи України.

Методологія дослідження.

Теоретичною і методологічною основою дослідження є фундаментальні положення сучасної економічної науки, праці вчених та практиків. У процесі дослідження, зокрема, застосовувались методи: аналізу і синтезу – для вивчення об'єкта і предмета дослідження; абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення та формулювання висновків); конструктивний та експериментальний

(формування результатів за допомогою аналітичного забезпечення).

Результати.

Відповідно до досліджень теоретиків економічної науки, економічний розвиток суспільства зумовлений його історичним розвитком. На стан економіки впливають не лише економічні, а й природно-географічні, національно-історичні та інші передумови. Отже, структура банківської системи як частина економічної системи є результатом історичного розвитку. Однак банківська система не перебуває в статичному стані – вона постійно розвивається, як і економічні відносини у суспільстві. І вже з лютого 2022 року фінансовий сектор України зіштовхнувся з небаченими раніше викликами. Усі галузі національної економіки напряму залежать від безперебійної роботи банків, які є основою виробничих та операційних процесів. Масові закриття відділень на окупованих територіях, звільнення працівників, руйнування бізнесу, знищення заставного майна – далеко невичерпний перелік проблем, що стали реальністю для банківської системи нашої держави [8, с. 146].

Безумовно, збереженню стійкості в умовах військової агресії сприяли заходи Національного банку України як регулятора грошово-кредитного ринку. Завдяки цьому в країні спостерігається відносна стійкість національної валюти та досягається ділова активність.

Так, протягом 2020-2021 років розпочався активний процес інтеграції банківської системи України у світову фінансову систему на основі її адаптації до міжнародних вимог функціонування та регулювання банківських систем. На той момент завданням Національного банку України були розбудова стійкої, ефективної, конкурентоспроможної банківської системи, яка б сприяла довгостроковому економічному зростанню країни, її фінансовій безпеці [4]. В умовах сьогодення пріоритетним напрямком стала стабільність та помірна активність.

Постановою Правління Національного банку України № 18 від 24.02.2022 року «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» були введені обмеження, які стосуються зняття готівки з рахунків клієнтів, видачі готівкових коштів в іноземній валюті, роботи валютного ринку, офіційного курсу іноземної валюти тощо. Зазначені заходи дозволили стабілізувати роботу переважної більшості банків, дали їм поштовх до заміни власних бізнес-моделей, а також сконцентрували наявні ресурси на користь кредитування важливих для української економіки галузей за підтримки держави. Перш за все маємо на увазі фінансування підприємств аграрної галузі [6].

Однак, попри стабілізацію, є ряд невирішених завдань, з якими банкам важко впоратися в умовах війни. І вони змушені йти на радикальні кроки для того, аби пристосуватися до нових складних реалій. У тому числі змушені скорочувати кількість відділень, підвищувати вимоги до позичальників, а також надавати перевагу короткостроковому плануванню замість довгострокових стратегій [1].

Розглянемо основні показники банківської системи, ВНД і ВВП України, а також розрахуємо частку активів і статутного капіталу банківської системи у їх структурі (табл. 1).

З таблиці 1 видно, що обсяги чистих активів сектору продовжують збільшуватися. Ключова причина росту банківських активів на 17,9% до 2 358,0 млн. грн. – вимушена емісія гривні з боку НБУ. Особливо активно це відбувалося на перших етапах війни з метою покриття бюджетних видатків на воєнні та соціальні напрямки. Станом на кінець 2022 року попит на кредити залишався кволим, втрати від кредитного ризику зростали, тож чистий кредитний портфель скорочувався. Збільшення активів відбувалося передусім завдяки зростанню вкладень у депозитні сертифікати НБУ та кошти в інших банках. Через збройну агресію продовжує збільшуватися частка непрацюючих кредитів. Варто зазначити, що згідно звітності НБУ, попри значні відрухування в резерви, банківський сектор зміг отримати прибуток за 2022 рік. Цьому сприяло подальше підвищення процентних та комісійних доходів.

Таблиця 1. Основні показники банківської системи, ВВП та ВНД за період з 2017-2021 рр.

Показник	2017	2018	2019	2020	2021
ВВП (млн. грн.)	2 982 920,0	3 558 706,0	3 974 564,0	4 194 102,0	5 459 574,0
ВНД (млн. грн.)	3 052 236,0	3 651 751,0	4 098 637,0	4 314 283,0	5 321 701,0
Активи по банківській системі, млн. грн.	1 840 000,0	1 911 000,0	1 982 000,0	2 206 000,0	2 358 000,0
Статутний капітал по банківській системі, млн. грн.	495 377,0	465 532,0	470 712,0	479 932,0	481 535,0
Частка активів банківської системи у ВВП, %	61,7	53,7	49,9	52,6	43,2
Частка активів банківської системи у ВНД, %	60,3	52,3	48,4	51,1	44,3
Частка статутного капіталу банківської системи у ВВП, %	16,6	13,1	11,8	11,4	8,8
Частка статутного капіталу банківської системи у ВНД, %	16,2	12,7	11,5	11,1	9,0

Джерело: розраховано автором на основі даних [4-6]

Розрахувавши у таблиці 1 основні показники банківської діяльності періоду 5-ти років, доходимо висновку, що банківський сектор України залишається фрагментованим – більшість банківських активів (на 01.01.2021 р. – 78,18 %) сконцентровано у 16 найбільших банках (три безпосередні лідери – Приватбанк, Ощадбанк, Укрексімбанк), що є значно нижчими показниками, ніж в країнах Єврозони. Державні банки включно з Приват Банком надалі становлять понад половину активів сектору – 50.6% за чистими активами[5].

Динаміка відношення активів банківської системи до ВВП та ВНД наведена на рисунку 1.

Рис. 1. Динаміка відношення активів банківської системи до ВВП та ВНД, %

Джерело: побудовано автором на основі даних [5]

Хоча темпи збільшення активів банківської системи за аналізований період, а саме з 2017 р. по 2021 р. є вражаючими, що можна вважати ознакою позитивного розвитку банківської системи, проте відношення їх до ВВП становить лише 52,2 % (розраховано середнє значення за 5 років, 2017-2021 рр.). Для порівняння: чисті активи банківського сектору в більшості країн – членів ЄС – становлять близько 100 % ВВП, а в країнах Єврозони цей показник становить понад 300 % [4; 5].

З таблиці 1 видно, що відношення статутного капіталу банків до ВВП, починаючи з 2017 р. стрімко знижувалось – з 16,6% до 8,8% у 2021 році. Аналогічна ж ситуація і з показником, який характеризує частку статутного капіталу банківської системи у ВНД (рис. 2).

Рис. 2. Динаміка відношення статутного капіталу банківської системи до ВВП та ВНД, %
Джерело: побудовано автором на основі даних [4; 5]

Зниження, яке ми бачимо на рис. 2, спричинено значним зниженням кількості банків (у 2017 р. їх кількість становила 96, а на 01.01.2023 р. – 67). Рівень капіталізації вітчизняних банків залишається недостатнім для забезпечення сталого економічного розвитку країни. Відношення статутного капіталу банків до ВВП становить всього 8,8 %, тоді як у країнах Центральної та Східної Європи – близько 40 %. Тривала недостатня капіталізація українських банків і їх неспроможність подолати її за рахунок власних надходжень створюють нестабільну ситуацію. Сума капіталу, яка необхідна, є значною і створює великий тягар для багатьох акціонерів банків [6].

Що стосується кредитування, то цей сегмент банківської діяльності найбільше постраждав від військово-політичної кризи. Як бізнесові структури, так і фізичні особи, мають проблеми з погашенням кредитів та відсотків за ними. Відповідно вони не готові наразі брати додаткові зобов'язання в умовах війни та сплачувати за ними відсоткові ставки на рівні 25%-30%. Бізнес і населення наразі не готові виплачувати високі відсоткові ставки та брати на себе додаткові зобов'язання в умовах війни. Очевидно, що початок повномасштабних бойових дій був значним і несподіваним шоком для банків і приріст кредитів зупинився. Для окремих категорій клієнтів були запропоновані банками «кредитні канікули».

Зауважимо, що частково кредитування відновлюється, повільними темпами лише критично важливих сферах: сільське господарство, виробництво, продукти харчування. Причому таке фінансування здійснюється виключно державними банками, зокрема: АТ «Приват Банк», АТ «Укргазбанк». Кредитування відбувається через механізм бюджетної програми підтримки «Доступні кредити 5-7-9%». Обсяг пільгових кредитів від держави уже сягнув третини від усіх залишків за корпоративними кредитами банків у національній валюті [4-6].

За період з 21 лютого по кінець 2022 року у межах державної програми «Доступні кредити 5-7-9%» видано 3351 кредит на загальну суму 9,88 млрд. Від початку року і роздрібні, і корпоративні чисті кредити помітно зростали, станом на 24 лютого близько на 4%.

У роздрібному сегменті після певного пожвавлення використання кредитних лімітів у перші дні війни обсяг заборгованості станом на кінець 2022 року зменшився на 2,1% порівняно з 24 лютого 2022 року.

У корпоративному бізнесі значно зріс кредитний ризик, як і ризик повного або часткового знищення підприємств. Погашення виданих кредитів відбувалося досить повільними темпами. Як наслідок – кредитний портфель практично не змінився: станом на кінець 2022 року кредитний

портфель у гривні збільшився на 2,8%, у валюті – зменшився на 2,6% порівняно з 24 лютого 2022 року.

Надалі очікується поступове зростання активності банків у кредитуванні завдяки значній підтримці уряду. Ставки за кредитами досить високі, як вже було зазначено, тому більшість підприємців віддають перевагу пільговим державним програмам.

В умовах військової агресії помітне також і зростання депозитного портфеля. Станом на кінець 2022 року на 31,2% збільшились обсяги коштів населення в банківських установах, проте більшою мірою вони знаходяться на поточних рахунках як тимчасово вільні кошти, виплати військовослужбовцям, працівникам бюджетної сфери, внутрішньо переміщеним особам тощо. Така ситуація більш характерною є для системно важливих банків. Завдяки запровадженню так званих «конвертаційних депозитів» строком на 3 місяці, вдалося збільшити долю валютних коштів на банківських рахунках [4-6].

За рік від початку повномасштабної війни українська банківська система демонструє значне збільшення резервів та ріст прибутковості. За 2022 рік банківський сектор накопив у своїх резервах 119 млрд грн. Це суттєве зростання - 35 разів проти накопичених у 2021 році 3,4 млрд грн. Як свідчить банківська практика, високий рівень рентабельності банків у цілому по системі – це в умовах війни є певним індикатором стійкості [6].

Проте, зауважимо, що джерелом прибутків були процентні доходи насамперед великих системних державних банків (АТ «Приват Банк», АТ «Ощадбанк», АТ Укргазбанк», АТ «Укрексімбанк») від вкладень в ОВДП та депозитні сертифікати НБУ.

Таким чином, проаналізувавши сучасний стан банківської системи України в умовах військово-політичної кризи можемо зробити певні узагальнення та виділити такі сучасні тенденції її розвитку:

- через військові дії помітна тенденція до суттєвого зменшення кількості банків;
- помітна позитивна динаміка зростання активів банківської системи, хоча їх обсяг ще далекий від нормативів Європейського Союзу;
- очевидна тенденція до збільшення пасивів банків та зростання їх зобов'язань;
- через збройну агресію, неспроможність погашати позичальниками свої борги збільшуються резерви банків під очікувані збитки у 2022 році;
- рейтинг надійності банків України очолює державний системний банк АТ «Приват Банк»;
- НБУ підвищив облікову ставку до 25% з червня 2022 року і є певні сподівання, що цього достатньо для стабілізації ситуації на валютному ринку. Це було зроблено також і з метою захисту гривневих доходів населення від знецінення.

Висновки і перспективи.

Отже, здійснивши аналітичний огляд сучасного стану вітчизняної банківської системи можемо підсумувати наступне. Завдяки вмілому керівництву НБУ українським банкам вдалося уникнути кризового стану в надзвичайно складних умовах зовнішнього середовища. Комплекс антикризових заходів фінансової стабілізації допоміг наростити обсяг активів у банківській системі, не допустив кризи ліквідності, продовжив кредитування за державної підтримки надважливих галузей національної економіки. Стабільна діяльність банківських установ, яка знаходиться на етапі розвитку, є беззаперечною умовою стійкого економічного зростання. У сучасній економіці діяльність банківської системи має вагомe значення завдяки зв'язкам цієї системи з усіма секторами економіки. Беззаперечно, що ефективно працююча банківська система під час війни є стратегічно важливою для держави та громадян. В цьому велика заслуга як ефективного менеджменту самих банків, так і своєчасні професійні дії НБУ.

Оскільки військова агресія здійснює глибокий вплив на економічну поведінку суб'єктів господарювання, зокрема відчутно на банківський сектор України, банки стикаються з дедалі

жорсткішою конкуренцією, що ускладнює їх діяльність, що вимагає розроблення відповідної моделі у поствоєнному функціонуванні.

Список використаних джерел

1. Fatone L., Mariani F. Systemic risk governance in a dynamical model of a banking system with stochastic assets and liabilities. *J Econ Interact Coord.* 2020. Vol. 5. Pp. 183–219. URL: <https://doi.org/10.1007/s11403-019-00277-y>.
2. Банківська система України: становлення і розвиток в умовах глобалізації економічних процесів : монографія / О. В. Дзюблук, Б. П. Адамик, Г. Р. Бальянт [та ін.]; за ред. О. В. Дзюблука. Тернопіль: Астон, 2012. 358 с.
3. Другов О. О., Прийма О. В. Реструктуризація банківської системи України: сучасний стан та перспективи. *Фінансовий простір.* 2015. № 4 (20), С. 40-48.
4. Огляд банківського сектору. Періодичні видання Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=80799454>.
5. Основні показники діяльності банків України: URL: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798.
6. Офіційний сайт Національного банку України: URL: <http://www.bank.gov.ua/>.
7. Федевич Л., Ливдар М., Межирицька Я. Банківська система України: сучасний стан та перспективи розвитку. *Економіка та суспільство.* 2020. Вип. 21. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/25>.
8. Швайко М., Микиша А. Сучасні тенденції розвитку банківської системи України. *Соціальна економіка.* 2022. № 63. С. 145-155.

Статтю отримано: 10.10.2022 / Рецензування 25.11.2022 / Прийнято до друку: 30.12.2022

Oksana Antoniuk

Ph.D. (in Economics), Associate Professor at the Department
of Accounting, Audit and Finance
University of Economics and Entrepreneurship
Khmelnyskyi, Ukraine

E-mail: antonuk071984@gmail.com

ORCID: 0009-0002-9134-2956

Liudmyla Nianko

Lecturer at the Department of Accounting, Audit and Finance
University of Economics and Entrepreneurship
Khmelnyskyi, Ukraine

E-mail: nlyudabrii1@gmail.com

ORCID: 0000-0002-0763-487X

BANKING SYSTEM OF UKRAINE: CURRENT CHALLENGES AND DEVELOPMENT TRENDS

Abstract

Introduction. The domestic economy has been operating under conditions of military terror for more than a month, and the stability and predictability of the functioning of the national banking system are of great importance here. Work in the conditions of martial law became to some extent a stress test for Ukrainian banks. In today's conditions, an effective process of verifying the reliability of banks is of critical importance for the financial stability of both business and the population.

Methods. The theoretical and methodological basis of the research is the fundamental provisions of general economic theories, general theories of development. In order to achieve the set goal, the methods of analysis, synthesis and generalization are applied in the article, in particular to determine the directions of development of the banking system. A systematic method was used to substantiate the proposals regarding the prospects for the development of banks in the conditions of military aggression. Series of dynamics, average values, comparison, graphic methods are used in the

evaluation of the dynamics of loans; estimates of the amount of loans, rates of increase in the assets of the banking system and the authorized capital of banks.

The results. The peculiarities of the development of the banking system of Ukraine at the current stage are considered. The impact of the military-political crisis on the work of the banking sector of the economy is determined. The rates and reasons for growth in the volume of assets of the banking system of Ukraine were assessed. The specific weight of banking assets in the country's GDP over the past five years has been analyzed. The causes and extent of the decrease in the authorized capital of banks have been studied. It has been proven that lending is the area of banking business that suffered the most from military aggression. The development trends of the Ukrainian banking system in the conditions of the military-political crisis are determined. The complex of anti-crisis measures applied by bank management was evaluated. A retrospective assessment of subjective and objective factors influencing the functioning of the banking system was carried out and the prospects for its development were outlined.

Discussion. The obtained results of the research can be used for further scientific developments regarding the restoration of the banking system of Ukraine in the conditions of military aggression with the help of state support of credit programs for enterprises in important spheres of the national economy.

Keywords: banking, management, commercial bank, the National Bank of Ukraine, financial crisis, regulatory capital, the banking sector.

References

1. Fatone, L. & Mariani, F. (2020). Systemic risk governance in a dynamical model of a banking system with stochastic assets and liabilities. *J Econ Interact Coord*, 5, 183–219. Retrieved from: <https://doi.org/10.1007/s11403-019-00277-y>.
2. Dziubliuk, O. V., Adamyk B. P. & Balian H. R. (2012). *Bankivska systema Ukrainy : stanovlennia i rozvytok v umovakh hlobalizatsii ekonomichnykh protsesiv* [The banking system of Ukraine: formation and development in the conditions of globalization of economic processes]. Ternopil: Aston, Ukraine, 358 p.
3. Druhov, O. O. & Pryima O. V. (2015). *Restrukturyzatsiia bankivskoi systemy Ukrainy: suchasnyi stan ta perspektyvy* [Restructuring of the banking system of Ukraine: current state and prospects]. *Finansovyj prostir*, 4 (20), 40-48.
4. Official site of the National Bank of Ukraine. (2023). Indicators of the banking system. Retrieved from: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=80799454>.
5. Main performance indicators of Ukrainian banks: Retrieved from: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798
6. Official website of the National Bank of Ukraine Retrieved from: <http://www.bank.gov.ua/>
7. Fedevych, L., Lyvdar, M. & Mezhyrytska, Ya. (2020). *Bankivska systema Ukrainy: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku. Ekonomika ta suspilstvo*, 21. Retrieved from: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/25>.
8. Shvaiko, M. & Mykysha, A. (2022). *Suchasni tendentsii rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy. Sotsialna ekonomika*, 63, 145-155.

Received: 10.10.2022 / Review 11.25.2022 / Accepted 12.30.2022

